

MİLLİ İQTİSADI İNKİŞAFIN "XRONİKİ" VƏ YENİ ÇAĞIRIŞLARI

R.T.HƏSƏNOV

rasimt.hasanov@gmail.com

Məqalədə Azərbaycan iqtisadiyyatında müstəqillik illərində iqtisadi siyasətdə islahatlar amilinin rolu qiymətləndirilir. Qeyd olunur ki, əldə olunmuş uğurlu nəticələrə baxmayaraq, indiki mərhələdə milli iqtisadi sistemdə islahatların davam etdirilməsi zəruridir. Bu zərurəti şərtləndirən xroniki və yeni çağırışlar yetərincədir. Qeyd edilir ki, pandemiya kompleks problemlərlə yanaşı, iqtisadi siyasət üçün bir sıra yeni əlavə çağırışlar vardır. Bu çağırışlara vaxtında cavab verilməsi yeni milli iqtisadi inkişaf modelinin formalaşdırılmasını tələb edir. Müəllif belə model haqqında öz əsaslandırılmış təkliflərini ifadə edir.

Açar sözlər: *islahat, iqtisadi siyasət, milli maraqlar, pandemiya, çağırışlar.*

Dövlət müstəqilliyinin bərpasından ötən təxminən 30 illik dövrdə Azərbaycanca iqtisadi inkişafın ən mühüm hədəfləri – bütöv milli iqtisadi sistemin formalaşdırılması və iqtisadi münasibətlərdə liberal dəyərlərə söykənən bazar prinsiplərinin təsbiti hesab edilə bilər. Çox geniş əhatəli və mürəkkəb xarakterli bu hədəflərin təmin edilməsi ötən dövrdə dövlətin iqtisadi siyasətində inkişafın ən təsirli vasitələrindən bir kimi, əsaslı islahatların, mütəmadi olaraq aktuallaşmasını şərtləndirir. Problemi daha da qəlizləşdirən mühüm bir məqam isə ondan ibarət olmuşdur ki, özlüyündə mürəkkəb sosial-siyasi fenomen olan əsaslı iqtisadi islahatlar, daha mürəkkəb hərbi-siyasi və geoiktisadi kənar təsirlərin çoxvektorlu təzyiqləri altında aparılmışdır.

Zaman-zaman milli iqtisadi inkişafımız belə təzyiqlərin doğurduğu ciddi çağırışlarla üzbuəz qalmışdır. Lakin fəxrlə deyə bilərik ki, son 25 ildə aparılmış düşünülmüş siyasət sayəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı bütövlükdə sürətli inkişaf yolu keçmişdir. Bu müddət ərzində dəfələrlə daxili və xarici, iqtisadi və qeyri-iqtisadi problemləri həll edərək müasir inkişaf mərhələsinə çıxmışdır. Bütün müsbət məziyyətləri ilə birgə inkişafımızın müasir mərhələsinin sistem xarakterli çatışmazlıqlardan xali olduğunu söyləmək isə təəssüf ki, mümkünsüzdür. Deyilənlərin ən yaxşı sübutu son illərdə dövlət siyasətimizdə islahat faktorunun ən yüksək səviyyələrdə mütəmadi qabardılması hesab edilə bilər.

Yaşadığımız pandemiya dövrünün yaratdığı ekstremal şərait isə bütövlükdə qlobal iqtisadi mühitlə yanaşı milli inkişaf müstəvisində də yeni çağırışlar vardır. Beləliklə, əminliklə deyə bilərik ki, hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatında artıq xroniki hala keçmiş, indiyədək həll olunmamış məsələlərlə yanaşı yeni şəraitin yaratdığı tutumlu "çağırışlar səbəti" mövcuddur. Aydınır ki, zamanın heç bir kəsimində və heç bir ölkədə "tam təkmil" iqtisadi inkişaf modeli olmamışdır və iqtisadi mahiyyət baxımından bu mümkünsüzdür. Lakin sivilizasiyanın inkişafının dayanmadan yüksəlişi ilə, "görünən" problemlərin həlli zərurəti də artır, həll edilməmənin xərcləri isə daha təsirli olur.

İqtisadi islahatların siyasət vasitəsi kimi rolu mahiyyətə nədir?

İslahatlar təkamül xarakterinə malik olmaqla, adətən bir neçə mərhələdə aparılır və metodologiyanın formalaşdırılması, strategiyanın hazırlanması, islahatların realizasiyası, izlənməsi və tənzimlənməsini əhatə edir. İqtisadi islahatların

hatların özəlliyi ondan ibarətdir ki, hər bir islahat addımı konkret vəzifəyə hədəflənməklə, yenidənstrukturlaşma, normativ-hüquqi, təşkilati, kadr, informasiya, qiymətləndirmə və s. kimi cəhətləri əhatə etməlidir. Mahiyyət etibarilə əsas daşıyıcı olan struktur islahatları, məqsədyönlülük, sistemlilik, iqtisadi səmərəlilik, komplekslilik, kəsilməzlik və tənzimlənmə prinsiplərinə malik olmalıdır.

Beləliklə, islahatlar:

- iqtisadi sistemin bütövlükdə və ya qismən (hətta nöqtəvari) yenidən qurulması üzrə ardıcıl tədbirləri;
- iqtisadi tənzimləmə və ya iqtisadi idarəetmə modelinin tam və ya qismən modifikasiyasını;
- təsərrüfat mexanizminin, iqtisadi fəaliyyətinin nəticəliliyini yüksəldəcək, biznes mühitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində təkmilləşdirilməsini;
- iqtisadi inkişafın yeni paradigmasının formalaşdırılması və s. kimi istiqamətlərdə məqsədli və ardıcıl siyasətin aparılmasını ehtiva etməlidir.

Ölkəmizdə, yeni iqtisadi sistemin formalaşmasına yönəlmiş islahatların tarixi, mahiyyət etibarilə 1991-ci ilin may ayında "İqtisadi müstəqillik haqqında" Konstitusiyaya Aktının qəbulu ilə başlamışdır (1). Bu Aktın praqmatik iqtisadi prizmadan, fikrimizcə, iki mühüm hədəf xətti vardır: resurs potensialının milliləşdirilməsi bazasında ölkənin iqtisadi sistemin formalaşdırılması və təsərrüfatçılıq mexanizminin direktiv idarəçilik modelindən bazar liberal bazar modelinə transformasiyası. İqtisadi müstəqilliyin prioritetliyinin bəyan edilməsinə baxmayaraq, bu Konstitusiyaya Aktını bir çox cəhətdən hüquqi aspektdən legitim hesab etmək olmaz.

Dövlətin siyasi müstəqilliyinin 1991-ci il 18 oktyabrda elan edilməsi ilə iqtisadi islahatların yeni mərhələsi – hüquqi legitimləşmə mərhələsi başladı. 1991-1993-cü illərdə bir sıra əsaslı transformasiya tədbirlərinin bəyan edilməsi və hətta bəzi qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsilə islahatların milli iqtisadi sistemin formalaşdırılması və yeni təsərrüfat mexanizminin formalaşdırılması istiqamətində irəliyə doğru ciddi addımlar atıldı. Bu dövrdə islahat xarakterli ən mühüm addımlar kimi xarici iqtisadi fəaliyyətin liberallaşdırılması, əmlakın və həmçinin torpağın özəlləşdirilməsi haqqında qanunların qəbul edilməsi, milli valyutanın dövriyyəyə buraxılması, neft hasilatının maliyyələşdirilməsinə xarici investisiyanın cəlb edilməsi ilə bağlı qanunvericilik bazasının formalaşdırılması və beynəlxalq dəstəyin təmin edilməsi üçün əlaqələrin yaradılması və s. qeyd edilə bilər. Bu dövrdə qəbul edilmiş əslində çoxsaylı islahat aktlarının geniş spektrliyi, hazırsızlığı, systemsizliyi və hətta belə demək mümkünsə, "diletantlığına" rəğmən, fikrimizcə, ən mühüm özəlliyi onların realizasiyasında hökumətin qətiyyətsizlik və yarımçıqlıqla müşahidə olunan fəaliyyəti hesab edilə bilər.

1993-cü ildə ölkədə hakimiyyət dəyişikliyindən sonra 1995-ci ildə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının qəbul edilməsinə qədərki dövrdə iqtisadi islahatlar sahəsində qəbul edilmiş ən mühüm qərarlara, 1994-cü ilin əvvəlindən milli valyutanın yeganə ödəniş vasitəsi elan edilməsi, neft sektoruna xarici valyutanın cəlb edilməsi üzrə "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı kimi beynəlxalq təşkilatlarla əməli əməkdaşlıq mərhələsinin başlanılması, makroiqtisadi stabilliyin təmin edilməsi üçün sərt pul-

kredit siyasətinin bərqərar olunması, əmlakın və torpağın özəlləşdirilməsinə başlanılması və s. kimi aid edilə bilər. Bu dövrdəki addımları birləşdirən ən mühüm xüsusiyyət dövrün tələblərinə müvafiq olaraq real islahatların prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi və nəhayət, başlanılması hesab edilməlidir. 1995-2003-cü illərdə Azərbaycanda yeni iqtisadi sistemin yaradılması baxımından məhsuldar dövr sayılmalıdır. Şübhəsiz ki, ən mühüm addımı yeni Konstitusiyanın mülkiyyət çoxnövçülü və şəxsi mülkiyyət hüququn təsbit edilməsi və bununla liberal münasibətlərin yaradılmasının legitimliyinin təmin edilməsi kimi məsələlər təşkil etmişdir.

Müasir Azərbaycan iqtisadiyyatının profilinin formalaşmasında aparıcı rol isə fikrimizcə, 2004-cü ildən başlayan və böyük neft gəlirlərinin daxil olması ilə sürətlənən Prezident İlham Əliyevin "Stabillikdən tərəqqiyə" leytmotivi ilə aparılan islahatlar "buketinə" məxsusdur. Əsaslı islahatların bu mərhələdə əsas məqamlarını, regional inkişafda bərabərsizliyin aradan qaldırılması, qeyri-neft sektorunun yenidən qurulması istiqamətlərində sistemli tədbirlərin aparılması, milli iqtisadi təsərrüfatçılıq dövrüyyəsinin kəskin genişləndirilməsi, təsərrüfat mexanizmində ciddi təkmilləşdirmələr aparılmaqla sistemliliyin gücləndirilməsi, qlobal iqtisadiyyata inteqrasiyada balanslı və çoxazimətli inkişaf vektorunun seçilməsi, iqtisadi inkişafda dayanıqlıq və inklüzivliyin, sosial yönümlülüğün gücləndirilməsi, milli iqtisadi və sosial infrastrukturun yenidən formalaşdırılması və s. təşkil etmişdir (2).

Beləliklə, tam əminliklə deyə bilərik ki, müstəqillik dönməsində dövlətin iqtisadi siyasətində əsas vasitə əsaslı islahatlar olmuşdur. Belə yanaşmanı tamamilə doğru hesab edərək eyni zamanda qeyd edirik ki, hazırkı mərhələdə də Azərbaycan iqtisadiyyatında ən mühüm müasir çağırış – əsaslı islahatların yeni keyfiyyət müstəvisində sürətli davam etdirilməsidir. Çünki ciddi nailiyyətlərin əldə olunmasına rəğmən, hesab edirik ki, Azərbaycan iqtisadiyyatında yüksək nəticəliliyi təmin edə biləcək dayanıqlı iqtisadi münasibətlər sisteminin formalaşması başa çatmamışdır.

İslahatları zəruri edən "xroniki" amillər

1. Milli iqtisadi sistemin bütövlükdə yenidən qurulması tamamlanmamışdır:

• Dövlət müstəqilliyinin bərpasından ötən dövrdə bazar münasibətlərinə əsaslanan milli iqtisadi sistemin formalaşması başa çatmamışdır;

Məsələn, müəssisələrin korporativləşdirilməsi tamamlanmamış və fond bazarları infrastrukturunun normal fəaliyyəti təmin edilməmişdir.

• Konstitusiyada elan olunmasına baxmayaraq, Azərbaycanda iqtisadi sistemin sosial və ya liberal-ortodoks xarakterliyi arasında seçim məsələsi həll olunmamışdır;

Dövlətin sosial təminat və sosial müdafiə sistemlərinin "fasiləsiz" transformasiyası davam etməkdədir, sosial təminat infrastrukturunun strukturunda "pullu" xidmətlərin xüsusi çəkisi artmaqda davam edir və bu bazar münasibətlərinin "inkişafı" kimi dəyərləndirilir.

• Dövlət büdcəsinin və bütövlükdə dövlət aktivlərinin iqtisadi inkişafda "sosial təminatçı" və ya "investisiya multiplikatoru" rolu formalaşmamışdır;

Dövlət büdcəsinin funksional təyinatında hər iki istiqamətin "paralelliyi" davam edir, dövlət aktivlərinin büdcədən kənar istifadəsi təcrübəsi kifayət qədər geniş spektri olmaqla və böyük həcmli əhatə edir.

2. İqtisadi tənzimləmə və ya iqtisadi idarəetmə modelinin fasiləsiz modifikasiyası davam etməkdədir:

• İqtisadi tənzimləmə və ya iqtisadi idarəetmə modelinin davam etməkdə olan modifikasiyasına baxmayaraq, dövlətin iqtisadiyyatda tənzimləyici və ya idarəedici olması məsələsi həll olunmamışdır;

Dövlət iqtisadiyyatda qanunverici mühiti formalaşdırmaqla yanaşı, bilavasitə əksər sahələrdə iqtisadi fəaliyyət göstərdiyindən, tənzimləyiciyə məxsus stimullaşdırma ilə idarəediciyə məxsus imperativ istiqamətləndirmə arasında sərhədlər itir. Ən yaxşı halda iqtisadi fəaliyyət subyektini kimi dövlət strukturları marjinal faydalılığa can ataraq ictimai faydalılığını gözdən keçirir, bütövlükdə isə işgüzar mühitin bircinsliyini pozur.

• Dövlətin iqtisadi fəaliyyətdə rolunun birmənalı spesifikasiyaya edilməməsi bürokratik aparatın şişirdilməsi ilə həm qeyri-məhsuldar idarəetmə xərclərinin artmasına səbəb olur və həm də müvafiq dövlət orqanlarının fəaliyyətinin nəticəliliyinə məsuliyyətliyi zəiflədir.

Belə şəraitin bilavasitə "məhsulu" kimi, Azərbaycanda dövlət müəssisələrinin uzun illər ərzində beynəlxalq hesabatlılıq standartlarına keçidinin başa çatmaması xüsusi qeyd edilməlidir. Dövlət müəssisələrinin fəaliyyət üzrə hesabatları funksiyalarının icrası vəziyyətini deyil, ancaq faktiki görülməli işlərin hesabatına çevirilir. Beynəlxalq hesabatlılıqda mühüm əhəmiyyət daşıyan şəffaflığın təmin edilməsində isə, dövlət və ya kommuniya siri "pərdəsinə" bürünmüş "ütülü" makroparametrlərin bəyan edilməsi təcrübəsi geniş yayılmışdır.

3. Təsərrüfat mexanizminin təkmilləşdirilməsi "məqsədə" çevirilmişdir:

• Təsərrüfat mexanizminin təkmilləşdirilməsi sürətli və əhatəli olmaqla, sanki xüsusi fəaliyyət sahəsinə çevirilmişdir və ölkədə iqtisadi mühitin qeyri-stabilliyini şərtləndirir;

30 ildir ki, "sınaq və səhv" üsulu dayanmadan davam edən təkmilləşmə təcrübəsinin ən mühüm özəlliyi onun sistemsizliyidir. Hər hansı sahədə rəhbər dəyişikliyi, məsul idarəedicilərin, səlahiyyətləri gücləndirməklə məsuliyyət yükünü azaltmağa çalışması, ümumən proqnozlaşdırılmayan subyektiv qərarvermənin sərhədlərinin genişləndirilməsi sayları təsərrüfat mexanizmini "rezin topa" çevirməsinə səbəb olmuşdur.

• "Təbii inhisar" və ya "dövlət maraqları" pərdəsi ilə bəzi sahələrin xüsusi imtiyazlığının təmin edilməsi təcrübəsinin başa çatmaması;

Kommunal infrastruktur sahələrində istehsalçı, daşıyıcı və paylayıcı sahələrin bir əldə cəmlənməsinin bütün dünya təcrübəsində arzuolunmaz olmasına baxmayaraq, Azərbaycanda hələ də davam etməsi, əsasən struktur yaradıcı və qiymət formalaşdırıcı xüsusiyyətlərə malik olan belə sahələrin ictimai faydalılıqla səsleşməyən siyasətinə rəvac verir. Ona görə də, belə sahələrdə xərclərin səviyyəsi yüksək, mənfəətlik səviyyəsi isə xeyli aşağıdır.

• Bəzi bilavasitə istehlak bazarında faktiki inhisarçı olan müəssisələrin kapital xərclərinin dövlət hesabına qarşılınması təcrübəsinin davam etməsi;

Belə vəziyyət, fikrimizcə, təsərrüfatçılıq mexanizminin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı ciddi problemləri yaradır. Belə ki, həmin təşkilatlar bir tərəfdən azad rəqabət mühitinin formalaşdırılmasına can atmır, digər tərəfdən isə, istehsalın səmərəliliyi amilinə diqqət vermirlər.

• Təsərrüfat mexanizminin ən vacib xüsusiyyəti – azad rəqabət mexanizmi və mühitinin formalaşdırılması təmin edilməmişdir.

Rəqabət məcəlləsi, Bütçə məcəlləsi qəbul edilməmiş, Vergi məcəlləsi isə permanent dəyişiklərdən krassvorda çevirilmişdir.

4. İqtisadi inkişafın yeni paradigmasının formalaşdırılması gecikir:

• Bəşəri sivilizasiyanın, o cümlədən iqtisadiyyatın, yenicə formalaşdırılmaqda olan qlobal, radikal texnoloji müstəvidə inkişaf yoluna çıxması fonunda, ölkəmizdə hansı iqtisadi sistemi yaratmaq istəyirik sualının birmənalı cavabı hələ də yoxdur;

Azərbaycan iqtisadiyyatının müasir vəziyyəti yuxarıda qeyd olunan və digər müvafiq xüsusiyyətlər səbəbindən bir mənalı identifikasiya edilə bilmir. Sosial və ya liberal-praqmatik, dövlət və ya azad bazar münasibətləri ilə tənzimlənən, tükənən və ya tükənməyən xammal əsaslı, qapalı və ya açıq iqtisadiyyat malik xüsusiyyətlər arasında seçimin baş verməsi vacibdir. Kosmetik əməliyyatlarla ayrı-ayrı ölkə nümunələrinin milli iqtisadiyyata "calaq" edilməsi (naşı mütəxəssislərin vasitəsilə) təcrübəsi, əlbəttə ki, müsbət effektlər verməyəcək. İqtisadi sistemi "təcrübə poliqonu" statusundan təcili çıxarmaq son dərəcə vacibdir.

• İqtisadi inkişafın yeni paradigmasının mühüm əlamətlərinin – iqtisadi siyasətin vahidliyinin, inkişafın inklüzivliyinin və dayanıqlığının təmin edilməsi, geoiqtisadi xarakterliliyinin və s. olması vacibdir.

Müasir milli iqtisadi sistemdə funksional və institusional müstəvilərdə qeyd olunan əlamətlər yox dərəcəsindədir. İqtisadi siyasəti formalaşdırın və təmin edən idarəetmə orqanlarının (o cümlədən, mərkəzi) xırdalanmasının dərinləşməsi və fəaliyyətinin zəif koordinasiyası, bütçə siyasətinin dar funksionallığı, monetar və fiskal tənzimləmənin zəif koordinasiyası, sosial inkişafın iqtisadi artımla zəif adekvatlığı, ixrac strukturunda yüksək konsentrasiya (neft amili) və inteqrasiya səyləri ilə yanaşı, dünya maliyyə bazarları ilə münasibətlərin ciddi reqlamentliyi və s. əlamətlər təəssüf ki, qalmaqdadır.

Milli iqtisadi inkişafın yeni "pandemiya çağırışları":

Qlobal iqtisadiyyatda son iki il ərzində tez-tez səslənmiş qlobal böhran çağırışlarına (4) rəğmən, maraqlar konflikti böyük gücləri bu çağırışları qulaqardına vurmağı ilə təəssüf ki, ən pis formada reallaşdı. Belə ki, indiyədək əsasən siyasi, iqtisadi, ideoloji müstəvilərdə baş verən "milli konfliktlərin" alətləri sırasına daha təhlükəli ekoloji, bioloji, tibbi-sanitar və s. kimi texnoloji inkişaf şərtlənən alətlər daxil olmuşdur. Qeyd etməyi vacib sayırıq ki, hətta sonuncu qrup alətlərin üstünlüyü aşkar hiss olunmaqdadır. Belə ki, elmi-siyasi dairələrdə qlobal Covid-19 pandemiyasının yaranması səbəbləri sırasında böyük güclərin maraqlarının həlledici amil olması məsələsi ciddi polemika mövzusunə çevirilmişdir. Bu istiqamətdə davam edən polemikaya qoşulmadan, pandemiyanın indiki mərhələdə idarəetmədən çıxması təhlükəsini olduqca real hesab edirik. Pandemiya haqqında davam edən və getdikcə dərinləşən polemikadan çıxan ən

mühüm nəticələrdən biri, fikrimizcə, son 20-30 ildə aktuallaşan "siyasətin iqtisadiləşməsi" trendinin güclənməsi hesab edilə bilər. İndi hamılıqla müzakirə olunan ən vacib məsələlərdən biri "post-pandemiya" dövründə iqtisadi inkişafın xarakterinin əsaslı dəyişəcəyi proqnozlarıdır. Belə proqnozların özünü hansı dərəcədə doğruldacağı məlum olmasa da, hesab edirik ki, istənilən halda qlobal cəmiyyətin yenidən strukturlaşması qaçılmazdır və belə strukturlaşma, mütləq, elmi təkamülün sürətlə reallaşmaqda olan çağırışları müstəvisində baş verəcəkdir.

Digər tərəfdən, pandemiyanın yaratdığı "fors-major" şərait, bütövlükdə və o cümlədən, milli müstəvilərdə ənənəvi inkişaf və idarəetmə modellərinin bir sıra zəif həlqələrini də aşkarlamışdır (3).

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, iqtisadi inkişaf baxımından "post-pandemiya" dövrünün milli inkişaf müstəvisində təzahür olunan bəzi çağırışları haqqında ilkin mülahizələrimizi aşağıdakılar kimi ifadə etməyi mümkün hesab edirik:

1. İqtisadi sistemin mövcud xarakteri ilə şərtlənən çağırışlar:

- Statistik uçotun dəqiqliyinin yüksəldilməsi;
- Sosial təminat sisteminin variasiyalılığı və dispersiyalılığın aradan qaldırılması;
- Əmək qanunvericiliyinin tələblərinin (uçot və sosial öhdəliklər baxımından) standartlaşdırılması;
- Özəl sektorun və bütövlükdə biznesin sosial məsuliyyətliliyinin yüksəldilməsi;
- Vergi güzəştləri və tətillərinin nəticəyə hədəfləndirilməsi, dispersiyalılığının azaldılması və mexanizminin sadələşdirilməsi.

2. Qlobal inkişafın xarakteri ilə bağlı çağırışlar:

- Milli inkişafın inklüzivliyi və dayanıqlılığının daima gücləndirilməsi;
- Milli geoiqtisadi inkişaf strategiyasının formalaşdırılması;
- Qlobal texnoloji inkişafın bütün istiqamətlərdə izlənilməsi sisteminin formalaşdırılması. Fikrimizcə, bu bütün dövlət idarəetmə sistemi və mərkəzi idarəetmə orqanlarının, həmçinin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının mühüm funksiyalarına çevirilməlidir.

Nədən başlamaq lazımdır? İslahat vəzifələrinin prioritetlik sırasının formalaşması özü də mühüm əhəmiyyətə malikdir. Prioritetlərin müəyyənləşdirilməsi zamanı nəzərə almaq vacibdir ki, iqtisadiyyat bütövlükdə inersiyalı sistem olaraq "özünikişaf" potensialına malikdir. Ona görə də, burada islahatlar yuxarıda qeyd edildiyi kimi "poliqon" yanaşması əsasında deyil, düşünülmüş ardıcılıq və təkamül prinsipi ilə aparılmalıdır. Bu baxımdan, hesab edirik ki, islahatların ana prinsipi indiki halda ilk növbədə inkişafa mane olan aşağıdakı kimi mövcud problemlərin təcili həlli olmalıdır:

• Təsərrüfatçılıqda bazar mexanizminin formalaşmasının başa çatdırılması üçün təcili olaraq aşağıdakı qanunlar qəbul edilməlidir: Rəqabət, Bütçə və yeni Vergi məcəllələri; Maliyyə nəzarəti haqqında, Təbii ehtiyatlardan istifadə haqqında;

• Konstitusiyaya normaları çərçivəsində iqtisadiyyatın dövlət idarəçiliyi sisteminin səlahiyyət və məsuliyyətinin birmənalı təsnifatına əsaslanan rasiional modelinin formalaşdırılması;

- Əmlak və gəlir bəyannaməsi institutunun formalaşdırılması;
- Dövlət müəssisələrinin korporativləşdirilməsinin başa çatdırılması, dövlət məxsus ASC-lərin özəlləşdirilməsinin başlanılması, dövlət müəssisələrinin beynəlxalq maliyyə hesabatlılığı standartlarına keçidin başa çatdırılması;
- Hökumətin, dövlət şirkətləri və müəssisələrin, həmçinin özəl sektorun fəaliyyətində şəffaflığın və hesabatlılığın, ilk növbədə fəaliyyət üzrə hesabatlılığın təmin edilməsi məqsədilə korporativ idarəetmənin beynəlxalq standartlarının tətbiqinin başa çatdırılması;
- Mülkiyyət hüququnun qorunması və müqavilə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinin məhkəmə-hüquqi təminatının əlçatanlığı və operativliyinin təmin edilməsi.

Nəticə və tövsiyələr

İslahatlar sayəsində biz hansı iqtisadi model qurmaq istəyirik? Yuxarıda şərh olunan təhlil və qiymətləndirmələri ümumiləşdirərək, hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikasında arzu olunan iqtisadi modelinin aşağıdakılar kimi fundamental xüsusiyyətlərə malik olması zəruri və məqsədəuyğundur:

- Milli iqtisadi sistem liberal dəyərlərə əsaslanan "sosial iqtisadiyyat" modeli üzrə inkişaf etdirilməlidir;
- Milli iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması şəraitində iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyəti və inkişafın inkluzivliyi təmin edilməlidir;
- Milli iqtisadi sistemin inkişafının resurs təminatında bərpa olunan və tükənən resursların paritetliliyi təmin edilməlidir;
- Milli iqtisadi sistemin geoiqtisadi inkişaf strategiyası əsasında dünya təsərrüfat sistemində və regional birliklərə rəqabət qabiliyyəti təmin edilməlidir;
- Milli iqtisadi sistemin dayanıqlı bazar təsərrüfatçılıq mexanizmi formalaşdırılmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Həsənov R.T. İqtisadi siyasət: metodologiya və praktika. ADİU, Bakı, 2009, 298 s.
2. Həsənov R.T. Milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyəti: struktur islahatları və yeni inkişaf paradigması "Strateji təhlil" SAM elmi-analtik jurnal. Bakı, 2017, N1-2 (19-20), s. 229-258.
3. R.T.. Dövlət aktivləri və iqtisadi idarəetmə modelinə yeni yanaşma zərurəti Strateji iqtisadi islahatlar: qabaqlayıcı vergi siyasəti. Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları Bakı, 12 oktyabr 2017, s. 293-298.
4. Кристилина Георгиева Глобальный кризис, не похожий ни на какие другие, требует исключительных глобальных ответных мер <https://www.imf.org/ru/News/Articles/2020/04/20/blog>

Р.Т.Гасанов
**"ХРОНИЧЕСКИЕ" И НОВЫЕ ПРИЗЫВЫ
НАЦИОНАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ**
Резюме

В статье дается оценка роли реформ в экономической политике, в годы государственного суверенитета. Отмечено что несмотря на достигнутые положительные результаты, на данном этапе развития продолжение реформ считается необходимой. Имеются достаточное количество хронических и новых вызовов подтверждающий данное необходимость. Автор отмечает что, наряду с другими проблемами пандемия создала некоторые новые вызовы для экономической политике. Для своевременного адекватного ответа этим призывам, требуются формирование новой модели экономического развития. Автор излагает свое видения по этому вопросу.

Ключевые слова: реформы, экономическая политика, национальные интересы, пандемия, экономические вызовы.

R.T.Hasanov
**'CHRONIC' AND NEW CHALLENGES OF THE NATIONAL ECONOMIC
DEVELOPMENT**
Summary

In the article, the role of the reforms in the economic policies conducted during independence years in Azerbaijan is analyzed. It is stated that despite obtained successful outcomes, continuation of the reforms in the national economic system is necessary in the current stage. There is ample amount of chronic and new challenges that shape this necessity. The author mentions that in addition to complex problems, pandemic also creates some new challenges for the economic policy. Timely addressing these new challenges requires formation of the new national economic development model. The author expresses some of his justified offers regarding this model in the article.

Keywords: reform, economic policy, national interests, pandemic, challenges.